

С. Л. Лондар

УТОЧНЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ДЕФІНІЦІЙ У КОНТЕКСТІ ПОСТКРИЗОВИХ РЕАЛІЙ

З використанням системного підходу розглянуто трансформацію базових фінансово-економічних дефініцій у контексті аналізу посткризових тенденцій світової й вітчизняної економік.

Transformation of base financial and economic definitions with using systematic approach in the context of analysis of post-crisis trends of world and national economy are investigated.

Ключові слова: економічна система, фінансова система, фінансовий механізм.

За наслідками фінансово-економічної кризи 2008—2009 рр., яка похитнула системні підвалини глобальної економіки, постає низка запитань, зокрема й до економічної науки. На необхідність переосмислення її ролі вказується провідниками світової економічної думки¹. Чому науковцям не вдалося передбачити фінансово-економічну кризу? Які граничні спрощення для економічних моделей мають право на існування для того, щоб ці моделі не втратили зв'язку з реальністю? Чи саме за тими фінансово-економічними показниками, котрі потрібні для виявлення кризових явищ, проводиться моніторинг? Чи дає змогу фінансово-економічна термінологія зосередити увагу на найважливіших аспектах динаміки економічних і фінансових явищ?

З огляду на перебіг кризових явищ 2008—2009 рр. та післякризове відновлення глобальної й вітчизняної економік можна погодитися, що економічна наука потребує істотного вдосконалення та підвищення її ефективності для практичних потреб розвитку національного господарства.

Як зазначає Дж. Стіглиц, "...ринок ідей є не більш досконалим, ніж ринок товарів, капіталів і робочої сили. Найкращі ідеї не завжди беруть гору, принаймні в короткостроковій перспективі. Утім, є й добра новина: хоча фантазії про досконалі ринки можуть домінувати в головах деяких представників економічної професії, ряд учених намагався й намагається зрозуміти, як ринок працює насправді. Саме їхніми ідеями тепер користуються ті, хто хоче створити більш стабільну, квітучу і справедливу економіку"². У контексті наближення до економічної реальності, на нашу думку, прискіпливого перегляду потребують базові економічні дефініції. Адже точне й детальне визначення складових, які в економічному процесі або явищі слід виокремити, різнобічність розгляду

¹ Рубини Н. Как я предсказал кризис: экстренный курс подготовки к будущим потрясениям / Н. Рубини, С. Мим ; пер. с англ. — М. : Эксмо, 2011. — 384 с. — (Экономика: мировые тенденции); Стиглиц Дж. Е. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса / Дж. Е. Стиглиц ; пер. с англ. — М. : Эксмо, 2011. — 512 с. — (Экономика: мировые тенденции).

² Стиглиц Дж. Е. Знач. праця.

© Лондар С. Л., 2012

характеристик явища чи процесу в їх єдності, урахування динамічності економічних процесів у зв'язку з діалектичними закономірностями дають змогу не залишити поза увагою важливі складові економічної реальності, передбачити динаміку економічних процесів у майбутньому, прийняти адекватні управлінські рішення та розробити ефективні заходи.

Розглянемо окремі поняття, значущі для економічної науки, зокрема економічної системи та її складових-підсистем, у т. ч. фінансової системи. У науковій літературі часто наводяться визначення понять “економічна система”, “фінансова система”, “податкова система”, “бюджетна система”, “система страхування”, “система пенсійного забезпечення” тощо. У цих визначеннях використовуються здебільшого елементи, що стосуються різних аспектів економічної реальності та без належної систематизації породжують певну дезорієнтацію науковців.

У найзагальнішому значенні система — це сукупність взаємопов'язаних елементів, якій притаманна емерджентність (унеможливлення зведення властивостей системи до суми властивостей її складових). У економічному аспекті йдеться переважно про формування такої системи, у складі якої кожен елемент функціонує ефективніше, ніж поза нею, тобто крім загальної властивості емерджентності, як правило, присутня й властивість синергії.

Аналіз близьких за змістом понять “економічна система” й “соціально-економічна система” показує, що ці поняття розглядаються з точки зору, по-перше, структури, по-друге, виконання певних важливих функцій, по-третє, динаміки життєвого циклу.

Структура економічної системи. Узагальнення різних поглядів науковців³ дає змогу виокремити три основні її складові: 1) інституції (інститути) (норми, правила, закони, домовленості тощо — соціальні, політичні, формальні й неформальні, котрі допомагають сформувати взаємовідносини суб'єктів економічної діяльності); 2) організації (організації, підприємства, установи тощо, які несуть тягар організації функціонування системи); 3) економічний механізм (що дає змогу формувати процеси виробництва, розподілу тощо).

Паралельне функціонування термінів “інститут” та “інституція” з практично однаковим їх наповненням аналізується в монографії Т. В. Гайдай⁴, тому, залишаючи поза розглядом розбіжності в підході багатьох авторів до визначення сутності зазначених категорій, першу складову ми представили

³ Леоненко П. М. Сучасні економічні системи : навч. посіб. / П. М. Леоненко, О. І. Черепніна. — К. : Знання, 2006. — 429 с. — (Вища освіта XXI століття); Основи економічної теорії: політекономічний сегмент : підручник / відп. ред. Г. Н. Климко. — 4-те вид., перероб. і доп. — К. : Знання-Прес, 2002. — С. 58; Кульчицький Б. В. Сучасні економічні системи : навч. посіб. / Б. В. Кульчицький. — Л. : Афіша, 2004. — С. 129; Мочерний С. В. Економічна система / С. В. Мочерний // Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 1 / відп. ред. С. В. Мочерний. — К. : Академія, 2000. — С. 444.

⁴ Гайдай Т. В. Парадигма інституціоналізму: методологічний аспект : монографія / Т. В. Гайдай. — К. : ВПЦ “Київський університет”, 2008. — 296 с.

як інституції (інститути), розуміючи під нею норми, правила, закони, домовленості тощо — соціальні, політичні, формальні й неформальні, котрі дають змогу сформувати взаємовідносини суб'єктів економічної діяльності.

Близьким до окресленого за своєю сутністю є підхід до визначення структури економічної системи, наведений П. М. Леоненком⁵.

Ще один вітчизняний дослідник Г. Н. Климко зазначає, що структуру економічної системи формують система економічних відносин (може бути віднесена до узагальненої складової “інституції (інститути)”), економічна структура продуктивних сил (“організації”), механізм господарювання (“економічний механізм”)⁶.

Б. В. Кульчицький на основі багатьох визначень, сформульованих провідними українськими вченими В. Д. Базилевичем, Г. І. Башняниним, Б. Д. Гаврилишиним, А. С. Гальчинським, І. М. Грабинським, С. Д. Дзюбиком, С. В. Мочерним, Ю. І. Палкіним, Ю. М. Пахомовим, П. С. Єщенком, В. К. Черняком та ін., тлумачить економічну систему як сукупність механізмів та інституцій, що забезпечують організацію виробництва й розподілу створених у суспільстві матеріальних і духовних благ⁷. Це визначення охоплюється двома узагальненими нами складовими — “інституції (інститути)” та “економічний механізм”.

С. В. Мочерний виокремлює такі складові економічної системи: техніко-економічні відносини, організаційно-економічні відносини, виробничі відносини, продуктивні сили, господарюючий механізм⁸. Як видно, перші три складові можна віднести до узагальненого елемента “інституції (інститути)”, четверту — до елемента “організації”, п'яту — до елемента “економічний механізм”.

На необхідність ще одного елемента в економічній системі — “інструменти державного регулювання”, який дає змогу за потреби відкоригувати діяльність системи з огляду на зміну впливу внутрішніх і зовнішніх щодо системи чинників, вказує Дж. Стіглиць⁹. Нещодавня криза підводить ризику під суперечками кейнсіанців і неокласиків, котрі вдаються до крайнощів у своїх ідеальних моделях. Криза засвідчила: ефективна економічна система — та, що піддається коригуванню як ринковими, так і адміністративними засобами. Отже, можна дати узагальнене визначення: *економічна система — це сукупність таких взаємодіючих елементів, як 1) інституції (інститути); 2) організації; 3) економічний механізм; 4) інструменти державного регулювання, котрі при взаємодії сукупно формують властивості емерджентності й синергії, забезпечують стійке функціонування системи на певному історичному відрізку часу та виконання нею всіх функцій, необхідних суспільству.*

⁵ Леоненко П. М. Зазнач. праця.

⁶ Основи економічної теорії: політекономічний сегмент : підручник / відп. ред. Г. Н. Климко. — 4-те вид., перероб. і доп. — К. : Знання-Прес, 2002. — С. 58.

⁷ Кульчицький Б. В. Зазнач. праця.

⁸ Мочерний С. В. Зазнач. праця.

⁹ Стіглиць Дж. Е. Зазнач. праця.

Функції є найстабільнішими властивостями економічної системи. Професори С. Л. Брю, К. Еклунд, К. Р. Макконел, У. Д. Нордхауз, П. А. Самуельсон вважають, що при функціональному підході до її визначення має враховуватися, що, скільки, як і для кого слід виробляти. У результаті деталізації й узагальнення функцій економічної системи, наведених вітчизняними вченими¹⁰, доходимо висновку, що вона повинна передусім забезпечувати конкурентність економічного середовища; виробництво широкого спектра якісних товарів і послуг; доступність матеріальних благ широким верствам населення; високий рівень розвитку людського потенціалу; ефективність витрачання матеріальних, людських ресурсів та збереженість соціально значимих (повітря, вода) ресурсів; можливість макроекономічного регулювання з боку держави, а також сприяти впровадженню нових, прогресивних технологій.

Динаміка життєвого циклу. Очевидно, що економічна система має властивість трансформуватися в процесі свого розвитку. У разі якщо вона не виконує або виконує не належним чином певні функції, у ній виникають суперечності, які призводять до зміни її структури. Згідно з каузальним підходом можливі два основних сценарії трансформації¹¹:

— кумулятивно-еволюційний процес, що включає динамічний, історичний, діалектичний аспекти (приклади: “модернізація навздогін” 120-ти країн Азії й Америки, становлення соціально-економічних відносин у Китаї та В’єтнамі);

— революційний процес (перехід від планової економіки до ринкової 29-ти країн Центральної та Східної Європи — ЦСЄ за класифікацією МВФ).

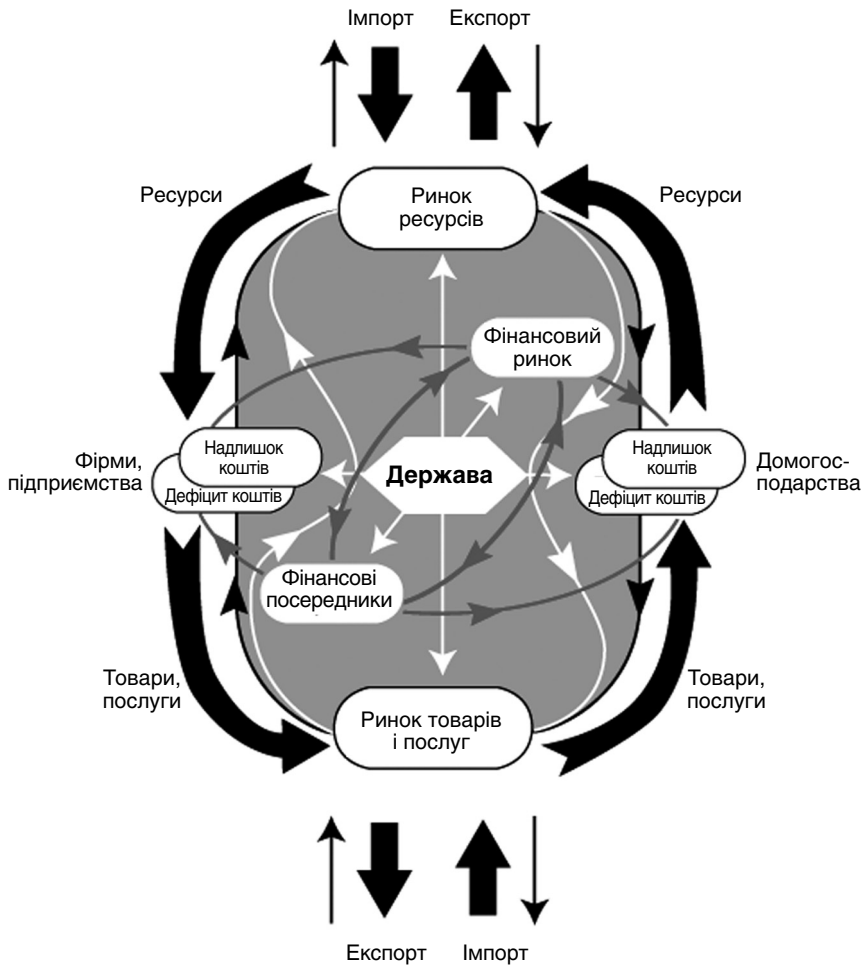
П. М. Леоненко додатково виокремлює ще один сценарій — так званий генетично зумовлений трансформаційний процес на основі відповідності наявних, хоча й початково недостатньо розвинутих, характеристик соціально-економічної системи майбутнім зовнішнім умовам, котрі виникають у результаті глобальних змін¹² (приклад: перехід від індустріального до постіндустріального суспільства 30-ма країнами ОЕСР із середини 1990-х років). Останній може бути віднесений до дискусійних варіантів.

Розглянемо з цієї узагальненої позиції поняття фінансової системи та споріднених підсистем. На рис. 1 зображено модель ринкової економіки. Як видно, головними її суб’єктами є підприємства, домогосподарства й держава. Остання здійснює регулювання та стимулювання економіки, а також забезпечує діяльність стратегічно важливих для суспільства підприємств. Домогосподарства надають підприємствам (жирна стрілка) через ринок ресурсів наявні в них

¹⁰ Леоненко П. М. Зазнач. праця; Основи економічної теорії: політекономічний сегмент: підручник / відп. ред. Г. Н. Климко. — 4-те вид., перероб. і доп. — К.: Знання-Прес, 2002. — С. 58; Кульчицький Б. В. Зазнач. праця; Мочерний С. В. Зазнач. праця.

¹¹ Леоненко П. М. Зазнач. праця.

¹² Там само.

Джерело: складено автором.

Рис. 1. Модель ринкової економіки

ресурси (насамперед робочу силу), отримують за це кошти (тонка стрілка), а потім підприємства надають (жирна стрілка) через ринок товарів і послуг домогосподарствам вироблені товари й послуги, а домогосподарства здійснюють платежі (тонка стрілка). Як бачимо, існують два взаємопов'язаних потоки: матеріальних ресурсів, товарів і послуг у реальному секторі економіки та коштів у сфері фінансів. До цієї сфери належить також інфраструктура фінансового ринку, пов'язана з переливом коштів від тих суб'єктів, які мають їх у надлишку, до тих, котрі їх потребують. Фінанси, як вид суспільної діяльності, пов'язаний із управлінням потоками коштів, найповніше характеризуються поняттям “фінансова система”.

Стосовно структури фінансової системи аналіз багатьох джерел¹³ показує, що її основу формують чотири складові: 1) інституції (інститути); 2) організації; 3) фінансовий механізм; 4) інструменти державного регулювання, які властиві й економічній системі.

Дослідження джерел, у яких вивчаються функції фінансової системи в ринковій економіці¹⁴, дає підстави для висновку, що така система повинна передусім забезпечувати:

1. Переміщення економічних ресурсів у часі й просторі.
2. Оптимальні способи проведення розрахунків, які стимулюють обмін товарами, послугами, іншими економічними ресурсами.
3. Можливість кредитування економічно ефективних проектів.
4. Можливість накопичення багатства та формування заощаджень.
5. Управління ризиками економічної діяльності.

¹³ Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ : у 4 т. Т. 1: Стабілізація державних фінансів у контексті стратегії реформ / ДННУ “Акад. фін. управління” ; за заг. ред. М. Я. Азарова. — К., 2011. — 1016 с.; Цінні папери : підручник / В. Д. Базилевич, В. М. Шелудько, Н. В. Ковтун та ін. ; за ред. В. Д. Базилевича. — К. : Знання, 2011. — 1094 с.; *Боди З.* Финансы / З. Боди, Р. Мертон ; пер. с англ. — М. : ИД “Вильямс”, 2004. — 592 с.; *Василик О. Д.* Бюджетна система України : підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. — К. : Центр навч. літ-ри, 2004. — 544 с.; *Єфименко Т. І.* Фінансова наука та економічні реформи: інституціональний контекст / Т. І. Єфименко // *Фінанси України.* — 2012. — № 8. — С. 5–22; *Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія* : у 3 т. Т. 1 / Ін-т світ. екон. і міжнар. відносин НАНУ ; ДННУ “Акад. фін. управління” ; за ред. Т. І. Єфименко. — К., 2010. — 480 с.; *Лондар С. Л.* Фінанси : навч. посіб. / С. Л. Лондар, О. В. Тимошенко. — Вінниця : Нова книга, 2009. — 384 с.; *Мищенко В. І.* Підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні / В. І. Мищенко // *Вісник Національного банку України.* — 2010. — № 8. — С. 4–9; *Науменкова С. В.* Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури / С. В. Науменкова, С. В. Мищенко. — К. : Ун-т банк. справи ; Центр навч. досліджень НБУ. — 2009. — 384 с.; *Опарін В. М.* Фінансова система України: теоретико-методологічні аспекти : монографія / В. М. Опарін. — 2-ге вид. — К. : КНЕУ, 2006. — 240 с.; *Бюджетна система : підручник* / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр навч. літ-ри ; Т. : Екон. думка, 2012. — 871 с.; *Євроінтеграційний розвиток фінансової ситеми України* / за ред. І. Я. Чугунова. — К. : Акад. фін. управління, 2009. — 471 с.; *Артус М. М.* Державна політика та фінансовий механізм ціноутворення на сільськогосподарську продукцію : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 / М. М. Артус ; Нац. наук. центр, Ін-т аграр. економіки. — К., 2011. — 38 с.; *Базилевич В. Д.* Державні фінанси : навч. посіб. / В. Д. Базилевич, Л. О. Баластрик. — К. : Атіка, 2004. — 368 с.; *Ковалюк О. М.* Фінансовий механізм організації економіки України : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.02.03 / О. М. Ковалюк ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2004. — 40 с.; *Федосов В. М.* Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку / В. М. Федосов, В. М. Опарін, С. В. Львовчкін // *Фінанси України.* — 2008. — № 12. — С. 3–21.

¹⁴ Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ : у 4 т. Т. 1: Стабілізація державних фінансів у контексті стратегії реформ / ДННУ “Акад. фін. управління” ; за заг. ред. М. Я. Азарова. — К., 2011. — 1016 с.; Цінні папери : підручник / В. Д. Базилевич, В. М. Шелудько, Н. В. Ковтун та ін. ; за ред. В. Д. Базилевича. — К. : Знання, 2011. — 1094 с.; *Боди З.* Зазнач. праця; *Василик О. Д.* Зазнач. праця; *Єфименко Т. І.* Зазнач. праця; *Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія* : у 3 т. Т. 1 / Ін-т світ. екон. і міжнар. відносин НАНУ ; ДННУ “Акад. фін. управління” ; за ред. Т. І. Єфименко. — К., 2010. — 480 с.; *Лондар С. Л.* Зазнач. праця; *Мищенко В. І.* Зазнач. праця; *Науменкова С. В.* Зазнач. праця; *Опарін В. М.* Зазнач. праця; *Бюджетна система : підручник* / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр навч. літ-ри ; Т. : Екон. думка, 2012. — 871 с.; *Євроінтеграційний розвиток фінансової ситеми України* / за ред. І. Я. Чугунова. — К. : Акад. фін. управління, 2009. — 471 с.; *Артус М. М.* Зазнач. праця; *Базилевич В. Д.* Зазнач. праця; *Ковалюк О. М.* Зазнач. праця; *Федосов В. М.* Зазнач. праця.

6. Можливість об'єднання фінансових ресурсів для реалізації великомасштабних проектів, а також подрібнення капіталу великих підприємств серед багатьох власників.

7. Широке інформування суб'єктів фінансових відносин для уникнення асиметрії інформації та прийняття правильних рішень щодо розпорядження фінансовими ресурсами.

8. Ліквідність фінансових активів.

9. Можливість здійснення фінансового макрорегулювання національної економіки.

10. Розв'язання проблем морального ризику та безвідповідальності окремих суб'єктів економічної діяльності.

На останніх двох функціях фінансової системи в контексті післякризового аналізу причин виникнення недавньої глобальної кризи особливо наголошують Дж. Стігліц і Н. Рубіні¹⁵.

Розглядаючи зазначені функції, цілком природно очікувати, що у фінансової системи є ряд підсистем, які також є системами та на які покладено виконання конкретних функцій. Зокрема, перші три функції виконуються банківською й парабанківською системами, четверта — спільно банківською та системою недержавного пенсійного забезпечення, п'ята — системою страхування, шоста, сьома, восьма — системою купівлі-продажу фінансових ресурсів і послуг (фінансовий ринок), дев'ята — бюджетною, податковою й банківською системами, десята — системою державного фінансового регулювання й нагляду. Детальніше функції окремих підсистем фінансової системи узагальнено в таблиці.

Кожна із зазначених підсистем має аналогічні фінансовій системі узагальнені чотири складові: інституції (інститути), організації, відповідний механізм та інструменти державного регулювання, якими охоплюються відомі складові визначень, що наводяться в науковій літературі й законодавстві. Підтвердженням цієї тези можуть бути, наприклад, такі відомі визначення: банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень Закону України “Про банки і банківську діяльність” та інших законів України¹⁶ (охоплюється складовою “організація”); бюджетна система України — сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права¹⁷ (охоплюється складовими “інституції (інститути)”, “організація”); податкова система

¹⁵ Рубіни Н. Знач. праця; Стігліц Дж. Е. Знач. праця.

¹⁶ Про банки і банківську діяльність : закон України від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

¹⁷ Бюджетний кодекс України : закон України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

Таблиця. Функції підсистем фінансової системи

Підсистема	Функції
Банківська	Забезпечення переміщення економічних ресурсів у часі й просторі; оптимальних способів здійснення розрахунків, які стимулюють обмін товарами, послугами, іншими економічними ресурсами; можливості кредитування економічно ефективних проектів, а також накопичення багатства та формування заощаджень
Бюджетна	Забезпечення соціального захисту й розвитку (культура, охорона здоров'я, освіта, фундаментальна наука, соціальний захист); функціонування інституту держави (державне управління, вибори, державний борг, захист від зовнішніх загроз, підтримання внутрішнього правопорядку); здійснення економічної діяльності у стратегічно важливих галузях, стимулювання перспективних напрямів економічної діяльності
Податкова	Забезпечення формування бюджетних надходжень; стимулювання перспективних напрямів економічної діяльності
Страховання	Нівелювання ризиків економічної діяльності підприємств, корпорацій; домогосподарств; держави
Недержавного пенсійного забезпечення	Забезпечення можливості накопичення багатства та формування заощаджень, а також формування "довгих" коштів та інвестування в розвиток економіки
Фінансового ринку	Забезпечення купівлі-продажу фінансових активів за економічно обґрунтованими цінами; наявності широкого спектра фінансових інструментів та їх ліквідності; належного інформування суб'єктів фінансових відносин для уникнення асиметрії інформації та прийняття правильних рішень щодо розпорядження фінансовими ресурсами
Державного фінансового регулювання й нагляду	Розв'язання проблем морального ризику та безвідповідальності окремих суб'єктів економічної діяльності. Нівелювання системних ризиків діяльності фінансових установ, організацій, підприємств

Джерело: складено автором.

України — сукупність загальнодержавних та місцевих податків і зборів, що справляються у встановленому порядку¹⁸ (охоплюється складовою “податковий механізм”) тощо.

Дуже важливою складовою фінансової системи та будь-якої з її підсистем є фінансовий механізм, який відповідає за конкретну реалізацію способу функціонування системи чи підсистеми. Тому це поняття варто розглянути детальніше.

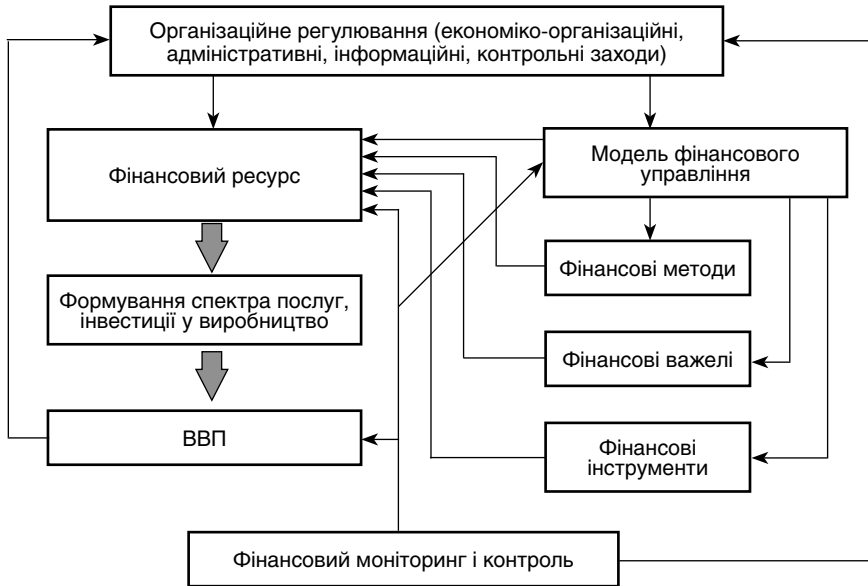
Із найзагальніших позицій термін “механізм” означає сукупність складових (деталей) цілого (системи), які, взаємодіючи, слугують для передачі й перетворення руху на кожному етапі та забезпечують рух системи у визначеному напрямку. Так, держава або підприємства розробляють фінансову політику як сукупність актуальних заходів, котрою ставляться цілі, куди саме слід прямувати на певному часовому відрізку та яким чином їх можна досягти. Саме для реалізації цілей формується фінансовий механізм.

Як показує аналіз наукових праць¹⁹, спільними для більшості дослідників найзагальнішими складовими фінансового механізму на макрорівні є: елемент

¹⁸ Євроінтеграційний розвиток фінансової ситеми України / за ред. І. Я. Чугунова. — К. : Акад. фін. управління, 2009. — 471 с.

¹⁹ Цінні папери : підручник / В. Д. Базилевич, В. М. Шелудько, Н. В. Ковтун та ін. ; за ред. В. Д. Базилевича. — К. : Знання, 2011. — 1094 с.; *Василик О. Д.* Зазнач. праця; *Лондар С. Л.* Зазнач. праця; Бюджетна система : підручник / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр навч.

організаційного регулювання, що дає змогу впливати на функціонування механізму через економіко-організаційні, адміністративні, інформаційні, контрольні та інші заходи; модель фінансового управління, котра передбачає створення взаємопов'язаної сукупності фінансових методів, важелів, інструментів, завдяки яким акумулюються кошти, необхідні як фінансові ресурси для досягнення заявлених цілей; фінансовий моніторинг і контроль — для забезпечення зворотного зв'язку й контролювання ефективності дії механізму (рис. 2).

Джерело: складено автором.

Рис. 2. Складові макрофінансового механізму

Серед інших найважливіших визначень, котрі стосуються поняття “фінансовий механізм”, виокремимо такі. Фінансовий інструмент — контракт (договір), який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного суб'єкта державного сектору (суб'єкта господарювання) та фінансового зобов'язання в іншого суб'єкта державного сектору (суб'єкта господарювання)²⁰. Тобто фінансовим інструментом здійснюється оформлення сутності економічних відносин та практичне генерування фінансових

літ-ри ; Т. : Екон. думка, 2012. — 871 с.; Артус М. М. Знач. праця; Ковалюк О. М. Знач. праця; Майбуров І. А. Теорія податкового обкладження. Продвинутый курс для магистрантов, обучающихся по специальностям “Финансы и кредит”, “Бухгалтерский учет, анализ и аудит” / И. А. Майбуров, А. М. Соколовская. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2011. — 591 с.

²⁰ Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 134 “Фінансові інструменти” : затвердж. наказом Міністерства фінансів України від 18.05.2012 № 568, зареєстр. у Міністерстві юстиції України 06.06.2012 за № 3902/21214 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0902-12>; Колобов Ю. В. Словник

потоків. Цим визначенням охоплюються цінні папери, інструменти грошового обігу, процентні строкові контракти на обмін, опціони тощо, котрі є відповідними договорами. Податок також може розглядатись як фінансовий інструмент, адже це є договір між суспільством (через своїх представників у Верховній Раді України) та урядом, зафіксований у податковому законодавстві.

У загальному випадку під методом розуміється систематизований алгоритм послідовних, взаємопов'язаних, практично перевірених прийомів, які необхідно застосувати для виконання певного завдання та досягнення мети. Серед фінансових методів, наприклад, відомими є методи планування, бюджетного прогнозування тощо.

Під фінансовим важелем розумітимемо засіб для досягнення задекларованих цілей шляхом створення “фінансового плеча” — вигідного співвідношення власних коштів і залучених із фінансового ринку. Наприклад, для реалізації соціально значимого проекту в рамках державно-приватного партнерства урядом виділяється 20 % обсягу фінансування проекту, чого достатньо для того, щоб знайшлися підприємці, які будуть його реалізовувати та вкладуть решту 80 % зі своїх коштів. Фінансовим важелем можуть виступати податкові пільги при стимулюванні нарощування соціально важливих виробництв тощо (внесок держави — розмір податкових пільг, підприємців — обсяг коштів на створення виробництв, при цьому передбачається, що останній більший за розмір наданих пільг). Оскільки подібне, як правило, оформлюється певним договором або законодавчим актом, можна зробити висновок, що важіль — це специфічний фінансовий інструмент, у якому використовується ефект “фінансового плеча”.

Упродовж 2008—2009 рр. у світовій економіці, як і в українській, виникла низка нових реалій, що досить тривалий час визначатимуть процес посткризового економічного відновлення. Головним наслідком інституціональних проблем у посткризовому світі стала ще більша поляризація між крайніми полюсами верств суспільства та істотне зниження глобального попиту, котрий є локомотивом розвитку економіки: найбагатші не бажають інвестувати, а найбідніші не мають коштів для формування такого попиту. Глибинною причиною економічних криз є передусім збої в роботі суспільних інститутів: якщо матеріальні складові виробництва до й після кризи залишаються практично незмінними, то правила, за якими вибудовуються відносини між суб'єктами економічної діяльності, потребують змін. Система правил, що застосовувалися у 2008—2009 рр., засвідчила свою недієздатність як у окремих країнах, так і на міждержавному рівні, їх треба переузгодити. Вони повинні базуватися на чіткіших дефініціях фінансових і економічних реалій, що дасть змогу надійніше контролювати відповідні процеси та сприятиме економічному розвитку.

фінансово-економічних термінів, визначень ДКСУ / Ю. В. Колобов, С. І. Харченко, Н. І. Сушко ; за заг. ред. М. Я. Азарова. — К. : Знання України, 2012. — 503 с.